

Schvéd Brigitta¹**Deszubsztancializált fogalmak – A történeti és jogi gondolkodás temporalitása és kihívásai Elías J. Palti olvasatában²**

Elías José Palti neve az utóbbi két évtizedben egyre markánsabban rajzolódik ki az eszme- és fogalomtörténeti kutatások nemzetközi mezőnyében. Az argentin történész – aki többek között a Buenos Aires-i Egyetemen oktat, valamint az argentin Nemzeti Kutatási Bizottság (CONICET) kutatója³ – már korábbi munkáiban is következetesen szembement a politikai gondolkodás hagyományos genealógiáival.⁴ Legújabb monográfiájában, a Cambridge University Press kiadásában tavaly megjelent *Intellectual History and the Problem of Conceptual Change* című kötetben⁵ – amely a rangos *Seeley Lectures* sorozatának legújabb darabjaként látott napvilágot – Palti a fogalomtörténet elméleti alapjait veszi górcső alá, különös figyelmet szentelve annak, miként mennek végbe a politikai és társadalmi (kulcs)fogalmak történeti átalakulásai, illetve mit is jelent egy fogalmat a saját történeti kontextusában, időhöz kötött jelentéshorizontjaiban megragadni. A munka tehát nem szintézis, hanem reflexív kritika és metateoretikus újraértékelés. A szerző célja, hogy egyszerre rekonstruálja, ugyanakkor relativizálja azokat az elméleti iskolákat – így a cambridge-i eszmetörténeti iskolát, a német *Begriffsgeschichte*-t és a francia diskurzuelméleteket –, amelyek a 20. század második felében formálták az „új eszmetörténet” (*New Intellectual History*) arculatát.

Palti munkájának alapkérdése a következő: pontosan hogyan alakul át egy adott politikai vagy társadalmi fogalom értelme, és mi teszi lehetővé vagy szükségessé ezt az átalakulást, változást? A kötet nem csupán empirikus fogalomtörténetet kíván elénk tárni, hanem sokkal inkább a fogalomtörténeti gondolkodás elméleti, episztemológiai feltételeit vizsgálja. A szerző érdeklődésének középpontjában az áll, hogy mit jelent egy fogalom időbelisége, és milyen módon ragadható meg az a történeti horizontrendszer, amelyben egy adott fogalom értelmet nyer. A könyv egyszerre kínál historiográfiai önreflexiót – a nagy iskolák (Cambridge – J. G. A. Pocock, Quentin Skinner, John Dunn; Németország – Reinhart Koselleck és a *Begriffsgeschichte*; Franciaország – Hans Blumenberg, Pierre Rosanvallon, Michel Foucault) újraolvasásával –, ugyanakkor episztemikus „(újra)térképezést” bemutatva, miként oldódnak fel, kerülnek válságba vagy éppen rendeződnek újra azok a jelentéskeretek, amelyek korábban „magától értetődőnek” számítottak. Palti egyik kulcsfogalma ennek során a „deszubsztancializáció” (*desubstantialization*): az a folyamat, amely során a fogalmak elveszítik állandóságukat, és egy folyamatosan mozgásban lévő diszkurzív térbe ágyazódnak. A kötet jelentősége mindebből következően éppen abban rejlik, hogy nem csupán fogalmak történetét meséli el, hanem elgondolkodtat arról is, mit jelent *ma* megközelíteni a történeti gondolkodás alapkérdéseit, és hogyan érdemes kutatóként az általunk alkalmazott fogalmak temporalitását megragadni.

Quentin Skinner és J. G. A. Pocock nevével fémjelezve az 1960-as évektől kezdve új

¹ Schvéd Brigitta, történész. Doktorjelölt, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola – tudományos segédmunkatárs, NKE EJKK Politika- és Államelméleti Kutatóintézet. ORCID: 0000-0002-1249-199X. E-mail: Schved.Brigitta.Kinga@uni-nke.hu.

² Jelen recenzió DOI száma: 10.59558/jesz.2025.2.208

³ Elías José Palti, Repositorio Institucional – CONICET Digital: <https://ri.conicet.gov.ar/author/5553>.

⁴ Lásd például: Palti, Elías José: *An Archaeology of the Political: Regimes of Power from the Seventeenth Century to the Present*. New York, Columbia University Press, 2017.

⁵ Palti, Elías José: *Intellectual History and the Problem of Conceptual Change*. Skinner, Pocock, Koselleck, Blumenberg, Foucault, and Rosanvallon. Cambridge, Cambridge University Press, 2024.

irányzat bontakozott ki az angolszász történetírásban, amely szakított az Arthur Lovejoy által képviselt „hagyományos eszmetörténet” (*history of ideas*) univerzalisztikus, transztemporális megközelítésével.⁶ Ebből kiindulva a kötet első fejezeteiben Palti különös figyelmet szentel a cambridge-i eszmetörténetesek munkásságának. Skinner 1969-ben publikált, híres tanulmányában⁷ amellett érvelt, hogy a történész feladata nem az, hogy „örökérvényű gondolatokat” hámozzon ki a múlt szövegeiből, hanem hogy megértse: az adott szerző mit tett, milyen hatást gyakorolt a szavaival, és milyen célt kívánt elérni adott nyelvi és politikai kontextusban. Palti ezt a nyelvi fordulatot nemcsak elismeri, hanem tovább is gondolja. Véleménye szerint Skinner legnagyobb újítása abban rejlik, hogy a jelentés kérdését nemcsak szemantikailag, hanem pragmatikusan, performatív módon közelítette meg. Ugyanakkor kritikus is vele szemben: úgy látja, hogy a beszédaktus-elmélet sem tud teljesen elszakadni bizonyos rögzített fogalmi struktúráktól, amelyek végső soron újraalkotják a jelentés előzetesen adott kereteit. Másként fogalmazva: a pragmatikai megközelítés sokszor elakad ott, ahol a mélyebb fogalmi átalakulás – vagyis a valódi „konceptuális változás” – kérdése felmerül.

Palti a cambridge-i iskola kapcsán különös figyelmet szentel Skinner néhány alapvető példájának, amelyek jól illusztrálják a nyelvi-pragmatikai fordulat lényegét. Az egyik legismertebb skinner-i esetet hozva részletezi John Locke *Két értekezés a polgári kormányzatról* (*Two Treatises of Government*, 1689) című munkájának skinneri újraértelmezését,⁸ amelyet a hagyományos eszmetörténet gyakran állított szembe Thomas Hobbes *Leviatánjával* (*Leviathan*, 1651), mint annak liberális ellentétével. Skinner azonban kimutatta, hogy Locke nem Hobbesra reagált – legalábbis nem közvetlenül –, hanem egy jóval kevésbé ismert, de korában annál befolyásosabb szerzőre: Robert Filmerre, a *Patriarcha* (1680) szerzőjére.⁹ E felismerés révén válik láthatóvá, hogy Locke szövegének valódi kontextusa egy teológiai-politikai diskurzus, amely az uralkodói legitimitás bibliai alapjairól szóló vitában helyezkedett el.

Palti munkájának egyik legérdekesebb és egyben legmélyebb rétege a Reinhart Koselleck által alapított német *Begriffsgeschichte* elméletének és módszertanának értelmezése, egyszersmind újragondolása. Koselleck legnagyobb érdeme Palti értékelése szerint, hogy felismerte: politikai és társadalmi fogalmaink – mint például „állam”, „forradalom”, „demokrácia” – nem időtlen kategóriák, hanem történeti konstrukciók, amelyek jelentése és

⁶ Horkay Hörcher Ferenc: A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe (utószó). In Horkay Hörcher Ferenc (szerk.): A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe. John Dunn, J. G. A. Pocock, Quentin Skinner és Richard Tuck tanulmányai. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997, pp. 287-305.

⁷ Skinner, Quentin: Meaning and Understanding in the History of Ideas. In *History and Theory*, Vol. 8, No. 1, 1969, pp. 3-53. A tanulmány magyar fordítását lásd: Skinner, Quentin: Jelentés és megértés az eszmetörténetben, ford. Jónás Csaba. In Horkay Hörcher Ferenc (szerk.): A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe. John Dunn, J. G. A. Pocock, Quentin Skinner és Richard Tuck tanulmányai. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997, pp. 7-53.

⁸ Magyar fordításban lásd: Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*, ford. Endreffy Zoltán. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986. Locke munkájának kontextualizálásához lásd: Kontler László: Locke értekezése a polgári kormányzatról. Egy megfontolt felforgató. In *Korunk*, Vol. 8, 2019, pp. 27-33.

⁹ Skinner, Quentin: Hobbes politikai gondolkodásának ideológiai kontextusa, ford. Jónás Csaba. In Horkay Hörcher Ferenc (szerk.): A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe. John Dunn, J. G. A. Pocock, Quentin Skinner és Richard Tuck tanulmányai. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997, pp. 161-191., itt: p. 176. Filmer *Patriarchájának* magyar fordítását lásd: Filmer, Robert: *Patriarcha és egyéb írások*, ford. Nagy Levente. Kolozsvár, 2003. Filmer patriarchális államelméletéről lásd bővebben: Cuttica, Cesare: Sir Robert Filmer (1588–1653) and the Patriotic Monarch: Patriarchalism in Seventeenth-Century Political Thought. Manchester University Press, Manchester, 2012.; Rigó Balázs: Robert Filmer és a patriarchális államelmélet. In *Jogi Tanulmányok*, Vol. 18, No. 1, 2016, pp. 275-284; Rigó Balázs: Sir Robert Filmer patriarchális államelméletének gyökerei a kora újkori eszmeáramlatok tükrében. In *Jogtudományi Közöny*, Vol. 72, No. 2, 2017, pp. 66-75. Lásd továbbá Sashalmi Endre recenzióját Cuttica előbbieken említett monográfiájáról: Sashalmi Endre: Sir Robert Filmer (1588–1653) és a patrióta uralkodó. Patriarchalizmus a XVII. századi politikai gondolkodásban. In *KLIO: Történettudományi Szemlélő Folyóirat*, Vol. 22, No. 2, 2013, pp. 78-82.

funkciója korszakonként változik. A *Geschichtliche Grundbegriffe (Történeti alapfogalmak)* monumentális lexikonprojektje¹⁰ e változásokat kívánta mélységeiben feltérképezni és feltárni.¹¹ Koselleck munkásságában Palti elsősorban a fogalmak többretegű temporalitását, valamint a különböző alapfogalmak ellentétpárjait emeli ki. Jó példa erre a „válság” avagy „krízis” (*crisis*) fogalmának kosellecki elemzése, amely a kora újkortól kezdve különböző tudományterületeken belül – mint például teológia, orvostudomány, politika – eltérő jelentéssel bírt. Míg az orvosi diskurzusban a válság a betegség lefolyásának döntő fordulópontját jelentette, addig a politikai gondolkodásban a krízis fokozatosan a társadalmi rend egészének megkérdőjelezését kezdte kifejezni. Koselleck szerint ez a fogalom a 18–19. században átalakult, és egyre inkább egy progresszív, forradalmi időtudat kulcsszavává vált.¹²

Palti, elismerve Koselleck munkásságának jelentőségét, nem tagadja el annak elméleti feszültségeit sem. Véleménye szerint Koselleck ugyan rámutatott a fogalmak temporalitásának és történeti nyitottságának fontosságára és jelenségére, de nem tudott kielégítő választ adni arra, pontosan *hogyan* és *miért* következnek be az egyes fogalmi változások. A történelmi tapasztalat nyitottságát és a fogalmak előre nem látható jövőfelé mutatását Koselleck ugyan érzékeltette munkásságában, de elméletileg Palti szerint itt véget is ér a kosellecki analízis. A temporális struktúrák – múlt, jelen és jövő egymáshoz való viszonyának – elemzése fontos belátásokat eredményezett a Koselleck által fémjelzett német fogalomtörténeti kutatásokban,¹³ de Palti felfedi, hogy a konceptuális mutációk belső logikáját azonban nem sikerült feltárniuk. Ezt a problémát Palti a könyv további fejezeteiben Hans Blumenberg, Pierre Rosanvallon és Michel Foucault elméleteinek fényében próbálja árnyalni.

Itt érdemes kitérni arra, hogy a kötetet alapvetően strukturálisan két nagy részre oszthatjuk. Az első öt fejezet rekonstruálni kívánja a fogalomtörténeti iskolák elméleteit és ellentmondásait, míg a második rész inkább episztemológiai távlatot kínál. Palti ebben a szakaszban már nemcsak a fogalmak változásáról értekezik, hanem arról is, hogyan változtak azok a gondolkodási rendszerek, amelyekben e fogalmak értelmezhetővé váltak. A fogalomtörténet-írás tehát nemcsak a múlt szövegeinek elemzése, hanem a tudásrendek

¹⁰ Brunner, Otto – Conze, Werner – Koselleck, Reinhart (Hrsg.): *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1972–1997.

¹¹ A Koselleck nevével fémjelzett német fogalomtörténeti irányzat (*Begriffsgeschichte*) magyar nyelvű recepciója az elmúlt közel két évtizedben jelentősen kibővült, elsősorban történeti, politikatudományi és filozófiai diskurzusok keretében, mindazonáltal mindmáig alapvetésnek számít az *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája* című, 2003-ban az Atlantisz Könyvkiadó gondozásában megjelent kötet, amely a Szabó Márton-féle 1997-es fordítást követően először közölte teljességében Koselleck azon kulcsfontosságú tanulmányait magyar nyelven, amelyek a *Geschichtliche Grundbegriffe* lexikonprojekt munkálatai során keletkeztek, és 1979-ben láttak napvilágot; lásd: Koselleck, Reinhart: *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1979. Az említett magyar kiadásokat lásd: Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. ford. Szabó Márton. József Műhely Kiadó, Budapest, 1997; Koselleck, Reinhart: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*, ford. Hidas Zoltán, Szabó Márton. Atlantisz, Budapest, 2003. A német mellett a további európai, valamint az angol és amerikai fogalomtörténeti irányzatokról és azok magyar recepciójáról lásd bővebben: Nagy Ágoston – Pap Milán: *A Begriffsgeschichtétől a fogalomtörténetekig. Historiográfiai vázlat*. In Molnár Attila Károly – Nagy Ágoston – Pap Milán (szerk.): *Fogalomtörténet Koselleck után. A politikai nyelv kutatásának kortárs módszertana és gyakorlata*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem Molnár Tamás Kutatóközpont, Budapest, 2016. pp. 7-19.

¹² Daniel, Ute: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Ráció Kiadó, Budapest, 2020, pp. 315-318. Koselleck nagyhatású fogalomtörténeti elemzése a krízis fogalmáról *Kritik und Krise* címmel először 1959-ben jelent meg, lásd: Koselleck, Reinhart: *Kritik und Krise. Ein Beitrag zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisgau, 1959. A munka magyar nyelven 2016-ban jelent meg teljes egészében az Atlantisz Könyvkiadó gondozásában, lásd: Koselleck, Reinhart: *Kritika és válság. Tanulmány a polgári világ patogeneziséről*, ford. Boros Gábor. Atlantisz, Budapest, 2016. (kiemelten: pp. 147-194.).

¹³ Vö. Bödeker, Hans Erich: *A Begriffsgeschichte mint elmélet-történet, az elmélet-történet mint Begriffsgeschichte*. In Molnár Attila Károly – Nagy Ágoston – Pap Milán (szerk.): *Fogalomtörténet Koselleck után. A politikai nyelv kutatásának kortárs módszertana és gyakorlata*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem Molnár Tamás Kutatóközpont, Budapest, 2016. pp. 23-39.

történeti archeológiája is – ebben az értelemben Michel Foucault francia posztstrukturalista eszmetörténész öröksége itt válik igazán hangsúlyossá. A francia kontextus Palti számára különösen termékeny, bár kevésbé rendszerezett hagyományt jelent. A könyv második felében kulcsszerepet kap Foucault, akit Palti úgy mutat be, mint aki a nyelv szintaktikai dimenziójára koncentrálna: arra, hogyan strukturálódnak a diskurzusok, nem pusztán milyen fogalmakat alkalmaznak.

Foucault *Les Mots et les Choses* („A szavak és a dolgok”, 1966)¹⁴ és *L’archéologie du savoir* („A tudás archeológiája”, 1969)¹⁵ című munkái Palti szerint radikális áttörést jelentettek, mert nem csupán az egyes fogalmak jelentésváltozásait követték, hanem sokkal inkább azt vizsgálták, milyen gondolkodás- és tudásformák (episztémék és diszkurzív rendek) tették lehetővé bizonyos dolgok kimondhatóságát adott korban. Foucault szerint ugyanis minden korban léteznek olyan láthatatlan, tudattalan szabályrendszerek, amelyek meghatározzák, hogy mit lehet gondolni, mondani és megérteni adott tudásterületeken (például orvostudomány, pszichiátria, nyelvészet stb.). Ezeket a szabályokat az egyének nem tudatosan követik, mégis e szabályok keretezik a gondolkodásukat – ezeket hívja Foucault gondolkodás- és tudásformáknak (episztémék), valamint diszkurzív rendeknek, „diskurzusformációknak”.¹⁶

A tudás archeológiája tehát olyan módszer, amellyel Foucault feltárja, hogyan működnek ezek a szabályrendszerek: milyen módon strukturálódnak adott korban az, amit tudásnak nevezünk, és hogyan alakulnak ki a különböző tudományágak és gondolati rendszerek fogalmi keretei.¹⁷ A Foucault által e munkákban bemutatott episztemikus gyakorlatok kritikája valóban kibővítette és elmélyítette a kultúrtörténet kutatásmódszertanát. A különböző történeti korok gondolkodásmódjaival kapcsolatos kulturális tudatossági változások bemutatásával és magyarázatával arra ösztönözte a történészeket, hogy alaposabb vizsgálat alá vessék a történeti tudáselőállítás kortárs alapjait, kibővítve a tudománytörténeti kutatások horizontját.¹⁸

Palti Foucault mellett külön részt szentel Pierre Rosanvallon munkásságának is, aki értékelése szerint a strukturális elemzésből kiindulva jutott el egyfajta speciális történeti-fogalmi érzékenységre. Rosanvallon „a politikai” fogalomtörténete, illetve történeti fogalomtára iránti érdeklődése nem rendszerezett szótárakban öltött testet, hanem inkább tematikus írásokban, például a demokrácia paradoxonjairól vagy a népszuverenitás elapadásáról szóló munkáiban. Palti értelmezésében a posztstrukturalista Rosanvallon már újabb intellektuális korszak szülötte: olyan fogalmakat vizsgál, amelyek nemcsak elvesztik

¹⁴ Foucault, Michel: *Les Mots et les Choses. Une archéologie des sciences humaines*. Paris: Gallimard, 1966. Angol fordításban lásd az első (amerikai és angol) kiadást: Foucault, Michel: *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*. Pantheon Books, 1970 / Tavistock Publications, 1970. Magyar fordításban lásd: Foucault, Michel: *A szavak és a dolgok. A társadalomtudományok archeológiája*, ford. Romhányi Török Gábor. Osiris, Budapest, 2000.

¹⁵ Foucault, Michel: *L’archéologie du savoir*. Paris, Gallimard, 1969. Angol fordításban lásd: Foucault, Michel: *The Archaeology of Knowledge*, transl. by A. M. Sheridan Smith. Routledge, London–New York, 2002. Magyar fordításban lásd: Foucault, Michel: *A tudás archeológiája*, ford. Perczel István. Atlantisz, Budapest, 2001.

¹⁶ Daniel, Ute: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Ráció Kiadó, Budapest, 2020, pp. 160-161.

¹⁷ A tudás archeológiáját mint elemzési módszert Foucault olyan műveiben alkalmazta a hatvanas években *Les Mots et les Choses: Une archéologie des sciences humaines* (1966) című munkáján túl (lásd: Foucault: *A szavak és a dolgok*, i. m.), mint például az „Örület és civilizáció: Az ész korának elmebetegségtörténete” (*Folie et Déraison: Histoire de la folie à l’âge classique*, 1961), vagy „A klinika születése: Az orvosi észlelés archeológiája” (*Naissance de la clinique: une archéologie du regard médical*, 1963); utóbbi magyar fordítását lásd: Foucault, Michel: *Elmebetegség és pszichológia / A klinikai orvoslás születése*, ford. Romhányi Török Gábor. Corvina, Budapest, 2000.

¹⁸ Gutting, Gary: *Michel Foucault’s Archaeology of Scientific Reason*. Cambridge, Cambridge University Press, 1989, p. 139; Daniel, Ute: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Ráció Kiadó, Budapest, 2020, pp. 323-325.

stabilitásukat, de önmagukat is elkezdik leépíteni, miközben – olykor akár ironizálva is – reflektálnak saját múltjukra. Palti végkövetkeztetése itt radikális, de nem dogmatikus: a történeti gondolkodás egyik legnagyobb kihívása véleménye szerint a korábban már említett *deszubsztantializáció*, vagyis a fogalmak kiüresedésének folyamata; annak felismerése, hogy fogalmaink elvesztették egykori állandóságukat, és egyre inkább fluid jelentéshorizontokban mozognak. Ez az állapot nemcsak bizonytalanságot, hanem új lehetőségeket is teremt a tudományos értelmezés, így főként a fogalom- és tudománytörténészek, de akár a jogtörténettel vagy jogelmélettel foglalkozó kutatók számára.

Ezen a ponton tartom érdemesnek felhívni a figyelmet arra, hogy Palti munkája különösen termékeny lehet a jogtörténeti kutatások és különösen a jogelmélet számára, hiszen a jog, amely eredendően szintén fogalmakból álló rendszer, alapvetően történeti és nyelvi kontextusba ágyazottan működik. Ennek kapcsán egyrészt érdemes kiemelni a jogi fogalmak történeti kontextusát: mit jelentett a „szuverenitás” a 17. században, és mit jelent ma? Milyen jelentésmódosuláson ment keresztül a „szabadság” fogalma a természetjogi és utilitarista kereteken át? Ahogy Skinner, Pocock vagy Koselleck, úgy Palti értelmezésében sem statikus entitások ezek a fogalmak, hanem változó jelentésmezők, amelyek elemzése nélkülözhetetlen a történeti jogértelmezés számára.

Másrészt a beszédaktus-elmélet (Skinner nyomán) új megvilágításba helyezheti a jogi szövegek funkcióját. Egy törvény megalkotásának, majd kihirdetésének folyamata nemcsak információközlés, hanem cselekvés: jogalkotási aktus, amely társadalmi és politikai hatásokat indít el. Palti hangsúlyozza, hogy a szövegek történeti elemzése nem választható el attól a performatív közegtől, amelyben megszülettek – ez a megközelítés például az alkotmánytörténet, a jogi retorika vagy akár a bírói érvelés elemzésében is új lehetőségeket kínál. Végül külön figyelmet érdemel a fogalmi anakronizmus veszélye. Palti is hangsúlyozza, főként Koselleck nyomán, hogy a múlt megértése csak akkor lehetséges, ha rekonstruáljuk azt a fogalmi univerzumot, amelyben az adott szöveg megszületett. Egy 18. századi természetjogi traktátust mai emberi jogi kategóriák alapján olvasni nemcsak félreértés, hanem történeti önkény és anakronizmus is. Ez a belátás különösen fontos a kodifikációk, a történeti alkotmányosság vagy éppen a jogállamiság fogalomtörténeti kereteinek és kontextusainak vizsgálata során.

Elías José Palti könyve egyedülálló abban a tekintetben, hogy egyszerre kínál elmélyült elméleti reflexiót, módszertani útmutatást és kritikai perspektívát az eszme- és fogalomtörténet művelői számára. Munkája nemcsak összefoglal, hanem kérdez, kockáztat, újra olvas és ír – olyan hozzáállással, amely ritka a kortárs történetírásban. A jogtörténet és jogelmélet iránt érdeklődők számára pedig különösen értékes lehet az a felismerés, hogy a jogi gondolkodás sem vonhatja ki magát a történeti fogalomkritika alól. A jog is diskurzus, amely saját korának nyelvi és fogalmi horizontján belül értelmezhető igazán – Palti munkája ehhez az (újra) értelmezéshez kínál, ha nem is végleges, de gondolatébresztő és megbízható iránytűt.

Irodalomjegyzék

Brunner, Otto – Conze, Werner – Koselleck, Reinhart (Hrsg.): *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1972–1997.

Cuttica, Cesare: *Sir Robert Filmer (1588–1653) and the Patriotic Monarch: Patriarchalism in Seventeenth-Century Political Thought*. Manchester University Press, Manchester, 2012. DOI: <https://doi.org/10.7228/manchester/9780719083747.001.0001>.

Daniel, Ute: Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak. Ráció Kiadó, Budapest, 2020.

Filmer, Robert: Patriarcha és egyéb írások, ford. Nagy Levente. Kolozsvár, 2003.

Foucault, Michel: A szavak és a dolgok. A társadalomtudományok archeológiája, ford. Romhányi Török Gábor. Osiris, Budapest, 2000.

Foucault, Michel: A tudás archeológiája, ford. Perczel István. Atlantisz, Budapest, 2001.

Foucault, Michel: Elmebetegség és pszichológia / A klinikai orvoslás születése, ford. Romhányi Török Gábor. Corvina, Budapest, 2000.

Foucault, Michel: L'archéologie du savoir. Paris, Gallimard, 1969.

Foucault, Michel: Les Mots et les Choses. Une archéologie des sciences humaines. Paris: Gallimard, 1966.

Foucault, Michel: The Archaeology of Knowledge, transl. by A. M. Sheridan Smith. Routledge, London–New York, 2002.

Foucault, Michel: The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences. Pantheon Books, 1970.

Foucault, Michel: The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences. Tavistock Publications, 1970.

Gutting, Gary: Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason. Cambridge, Cambridge University Press, 1989. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139172141>

Horkay Hörcher Ferenc (szerk.): A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe. John Dunn, J. G. A. Pocock, Quentin Skinner és Richard Tuck tanulmányai. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1997.

Kontler László: Locke értekezése a polgári kormányzatról. Egy megfontolt felforgató. In Korunk, Vol. 8, 2019, pp. 27-33.

Koselleck, Reinhart: Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája, ford. Szabó Márton. József Műhely Kiadó, Budapest, 1997.

Koselleck, Reinhart: Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája, ford. Hidas Zoltán, Szabó Márton. Atlantisz, Budapest, 2003.

Koselleck, Reinhart: Kritik und Krise. Ein Beitrag zur Pathogenese der bürgerlichen Welt. Verlag Karl Alber, Freiburg im Breisgau, 1959.

Koselleck, Reinhart: Kritika és válság. Tanulmány a polgári világ patogeneziséről, ford. Boros Gábor. Atlantisz, Budapest, 2016.

Locke, John: Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról, ford. Endreffy Zoltán. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

Molnár Attila Károly – Nagy Ágoston – Pap Milán (szerk.): Fogalomtörténet Koselleck után. A politikai nyelv kutatásának kortárs módszertana és gyakorlata. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem Molnár Tamás Kutatóközpont, Budapest, 2016.

Palti, Elías José: *An Archaeology of the Political: Regimes of Power from the Seventeenth Century to the Present*. New York, Columbia University Press, 2017. DOI: <https://doi.org/10.7312/palt17992>.

Palti, Elías José: *Intellectual History and the Problem of Conceptual Change*. Skinner, Pocock, Koselleck, Blumenberg, Foucault, and Rosanvallon. Cambridge, Cambridge University Press, 2024. DOI: <http://doi.org/10.1017/9781009461245>.

Rigó Balázs: Robert Filmer és a patriarchális államelmélet. In *Jogi Tanulmányok*, Vol. 18, No. 1, 2016, pp. 275-284.

Rigó Balázs: Sir Robert Filmer patriarchális államelméletének gyökerei a kora újkori eszmeáramlatok tükrében. In *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 72, No. 2, 2017, pp. 66-75.

Sashalmi Endre: Sir Robert Filmer (1588–1653) és a patrióta uralkodó. Patriarchalizmus a XVII. századi politikai gondolkodásban. In *KLIÓ: Történettudományi Szemlélő Folyóirat*, Vol. 22, No. 2, 2013, pp. 78-82.

Skinner, Quentin: *Meaning and Understanding in the History of Ideas*. In *History and Theory*, Vol. 8, No. 1, 1969, pp. 3-53. DOI: <https://doi.org/10.2307/2504188>.